

OKTATÁSKUTATÁSI MÉLYFÚRÁSOK: KÜLÖNBÖZŐ FENNTARTÁSÚ KÖZÉPISKOLÁK PROFILJA 11. OSZTÁLYOS TANULÓIK JELLEMZŐI ALAPJÁN

DEEP-DRILLING OF EDUCATIONAL RESEARCH: PROFIL OF SECONDARY SCHOOLS WITH DIFFERENT MAINTAINERS ACCORDING TO CHARACTERISES OF THEIR 11TH GRADE STUDENTS

SEBESTYÉN Krisztina

Abstract: The choice of a secondary school is influenced by several factors, for example the profil of the institution. In previous researches children with better family backgrounds prefer the „unique” (classes with an increased number of lessons, bilingual training or schools with non-state maintainer) institutions (Hegedűs, 2016; Garami, 2020). In our paper, we analyse the database called „Learning and teaching German in Hajdú-Bihar and Szabolcs-Szatmár-Bereg counties (2018–2019)”, with data of 890 students, who learned German and/or English in the 11th grade of secondary grammar or technical school in this school year. From this database, we examine the data of eight institutions of four maintainers (466 students) in SPSS program with crosstabs- and ANOVA-analysis with the following variables: maintainer of the secondary school, family background of the students and characters of secondary school choice. According to our results, the secondary school choice and learning foreign languages can characterised with consideration for practicum, further learning’s plan and the usefulness on the labour market. The students chose the analysed institutions mostly because of the high level of the teaching, the simplicity of all-days going to town and the simple higher educational admission.

Keywords: maintainer, family background, secondary school choice, foreign languages

1. Bevezetés

Az iskolákról szóló neveléstudományi, például tanulói teljesítményekkel, idegennyelv-tudással kapcsolatos kutatásokban jellemzően inkább több intézmény adatainak elemzése történik (például Hermann, Varga 2016; Hegedűs, 2020; Heisig et al., 2020), amelyre a jelen tanulmányunkban elemzett adatbázis esetében is van példa (Sebestyén, 2022; Sebestyén, 2023a; Sebestyén, 2023b), most viszont oktatáskutatási mélyfúrásként, lényegében, mint egy esettanulmányként, nyolc résztvevő iskola intézményi jellemzőit vizsgáljuk meg részletesebben. Ezzel célunk az intézmények és az ott tanuló tanulói teljesítményének, idegen nyelvekkel kapcsolatos jövőterveire vonatkozó jellemzőinek intézményi szintű alaposabb megismerése, valamint bemutatni, hogy mennyire különbözőek lehetnek az egy-egy kutatásba tartozó intézmények, ha egyenként vizsgáljuk őket. A tanulmányban meggyéknént

és fenntartóként ismertetjük az egyes intézmények jellemzőit, amihez Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből¹ is négy-négy intézményt választottunk ki, fenntartónként egyet-egyét.

2. Szakirodalmi áttekintés

Egy iskolát számos szempontból lehet jellemezni, például milyen társadalmi háttérű tanulók járnak az intézménybe. A társadalmi háttér befolyásolja az intézményválasztást, mert a rosszabb családi háttérű tanulók – akiknek a szülei iskolázatlanabban, rosszabb az anyagi helyzetük – általában nem engedhetik meg maguknak a jelentősebb távolságra való ingázást, vagy a kollégiumba költözést, ezért a lakóhelyükhöz legközelebb eső iskolát választják, továbbá hasonló okokból kifolyólag általában kisebb arányban valósítható meg számukra a felsőoktatásban való továbbtanulás (Hegedűs, 2017; Zolnay, 2018; Pusztai et al., 2019). A családi háttér hatással van arra is, hogy milyen fenntartású intézménybe jár az egyén, mert a jobb társadalmi háttérű családok gyermekei általában a valamilyen szempontból különleges, például tagozatos, nem állami fenntartású intézményeket részesítik előnyben (Hegedűs, 2016; Garami, 2020). A társadalmi háttér meghatározó abban is, hogy milyen képzéstípusban tanul az egyén, mert a magasabb társadalmi háttérű gyermekek inkább gimnáziumi képzésben vesznek részt sok esetben szülői mintára, mert a céljuk a felsőoktatásban való továbbtanulás (Andor, 2000; Hegedűs, 2020; Heisig et al., 2020). Az alacsonyabb társadalmi háttérű diákok inkább szakmát adó intézményekben tanulnak, és nemcsak azért, mert egyáltalán nincs, vagy ritka a családjukban vagy a közvetlen környezetükben a felsőoktatási végzettség, hanem azért is, mert az anyagi helyzetük nem teszi lehetővé a továbbtanulást, az ezzel járó anyagi terheket, sőt a hátrányos helyzetűeknek gyakran az elsődleges célja, hogy mihamarabb önellátóak legyenek (Óhidy, 2016; Heisig et al., 2020).

A különböző fenntartók között kimutatható eltérések részben a családok intézmény-választásából adódnak, részben pedig az intézmények eltérő felvételi eljárásából, mert vannak, akik az egyházi intézmények felvételi eljárását szelekciós mechanizmusként értelmezik (Elder, Jepsen, 2014; Hermann, Varga, 2016; Hegedűs, 2020), ami hatással van a tanulói teljesítményekre is, míg például Pusztai (2009) szerint az egyházi intézmények sajátos miliője, hozzáadott értéke áll a jobb tanulói eredmények háttérében. A fenntartónkénti különbségek másrészt az eltérő képzési kínálatból adódnak, mert például az alapítványi és egyéb fenntartású intézmények sokszor a „végletekre” koncentrálnak: vannak, amelyek a legmagasabb társadalmi státuszú családoknak kínálnak képzéseket, vannak, amelyek a hátrányos helyzetűek számára, és jelentős azoknak a tanulóknak az aránya, akik valamilyen sajátos nevelési igényükből vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségükből adódó problémájukra ezekben az intézményekben találnak megoldást (például kisebb osztálylétszám, speciális tantervek) (Imre, 2004; Hermann, Varga, 2016; Hegedűs, 2023).

Az eltérő fenntartású intézményekben nemcsak a diákok tanulói teljesítménye, hanem ezzel összefüggésben a jövőterveik is jelentősen különbözhetnek egymástól. Az egyházi fenntartású intézményekben főként a jó tanulói teljesítmények jellemzők, amelyek például abból adódnak, hogy elsősorban gimnáziumokat működtetnek, bár szükséges megjegyezni, hogy számos hátrányos helyzetű területen működő intézmény a 2010-es években egyházi fenntartásba került. Mégis az egyházi fenntartású intézmények között számos hat-, illetve nyolcosztályos gimnáziumi képzést nyújtó van, ezért például az Országos kompetenciamérés eredményei alapján jellemzően a legmagasabb tanulói teljesítmények ennél a fenntartó típusnál mutathatók ki, ami egyben előrevetíti azt is, hogy többnyire az itt tanulóknak a felsőoktatásba való bekerülés a célja. A többi fenntartó intézményeiben a tanulói teljesítmények alatta maradnak az egyházi fenntartású intézményekének (Hegedűs, 2020).

Az egyes tantárgyak között is kimutathatók teljesítménybeli különbségek, amelyek például visszavezethetők a családi háttérre. A szövegértés, a matematika és az idegen nyelvi eredmények szoros korrelációban vannak a tanuló társadalmi háttérével, valamint egymással is, mert a szövegértés

¹ Az adatfelvétel idején még a megnevezett területegységeket megyének nevezték, ezért a tanulmányunkban is ezt a megnevezést használjuk (jelenleg a vármegye a hatályos kifejezés).

az alapja a többi tantárgyban a megértésnek, míg a matematika és az idegen nyelvek között a logikai kapcsolatok miatt lehet összefüggés (Hegedűs, Sebestyén 2019). A tanulók teljesítményét ezen túl számos tényező, például a tantárgyi kedveltség, a tanár személyisége, szakmai tudása, pedagógiai módszerei, de a tanuló közvetlen környezetében lévők véleménye is befolyásolhatja (Chrappán, 2017; Sebestyén, 2023b).

A tanulói teljesítmények hatással vannak arra is, hogy milyen jövőbeli célokat, terveket tűznek ki a tanulók maguk elé (Hegedűs, Sebestyén 2023). Az idegen nyelvek esetében e mellett a praktikusság, a jövőbeli felhasználhatóság is befolyásoló tényező lehet. A nyelvtudás (legalább B2 szint) többletpontot jelenthet a felsőoktatási felvételi során, továbbá segítheti az egyén gyorsabb elhelyezkedését a munkaerőpiacon, de egy külföldre tervezett mobilitás, munkavállalás esetében is fontos az egyén megfelelő nyelvtudása. Magyarországon legtöbbször a nyelvtudás igazolásához valamilyen vizsga – érettségi, nyelvvizsga – letétele szükséges, így ezek megszerzése cél lehet már a középiskola idején is (Veroszta, 2010; Dusa, 2015; Dusa, 2020; Sebestyén, 2023b).

3. Hipotézisek, adatbázis és módszerek

A vizsgálatot megelőzően a szakirodalom alapján az alábbi három hipotézist fogalmaztuk meg: (1) a két megyében az azonos fenntartású intézmények között nincsen különbség a tanulók családi háttérében. (2) A vizsgált intézmények között különbség tapasztalható a diákok tanulmányi eredményét és idegen nyelvekre vonatkozó jövőterveit illetően, míg az (3) azonos fenntartói csoporthoz tartozó intézmények adatai hasonló tanulói teljesítménnyel és idegen nyelvre vonatkozó jövőtervekkel kapcsolatos mintázatot mutatnak egymással.

Az intézményi jellemzők vizsgálatához a „Némettanulás-, illetve tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében” című kérdőíves kutatás adatait elemezzük, amelynek adatfelvételére a 2018–2019-es tanévben került sor papír alapon olyan 11. évfolyamos diákok között, akik németet és/vagy angolt tanultak érettségi adó képzésben. Azért csak gimnazistákat és szaggimnazistákat vizsgáltunk, mert mindkét intézménytípus végén lehet érettségi vizsgát tenni, ezért a diákok továbbtanulási és jövőterveit illetően ezt a két képzéstípust összehasonlíthatónak találtuk. A harmadik középiskolátípus (szakközépiskola) végén csak szakmát szereznek a tanulók, így például nem felvételizhetnek közvetlenül a középiskolai tanulmányaik végén a felsőoktatásba. Ezért a jövőterveik is másképp alakulhatnak a másik két képzéstípusban végzőkhöz képest, ami miatt az ebben a középiskolátípusban tanulók közül nem vontunk be diákokat a kutatásunkba. A két megyéből összesen 18 intézményt sikerült elérnünk, ahonnan 890 tanuló adatait gyűjtöttük össze.² Ezekből most csak nyolc intézmény adatait elemezzük, amelyek közül a „H”-val jelölt intézmények Hajdú-Bihar megyében, az „SZ”-szel jelöltek pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működnek. A „ta”-val jelöltek tankerületi („H-ta”, „SZ-ta”), az „eh”-val egyházi („H-eh”, „SZ-eh”), az „sz”-szel szakképzési centrumi („H-sz”, „SZ-sz”) és az „eb”-vel ellátottak pedig egyéb („H-eb”, „SZ-eb”) fenntartású iskolák.³ A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő intézményekből a mintánkba bekerülő tanulók mindannyian ugyanebből a megyéből származnak a lakóhely-településük alapján, míg a Hajdú-Bihar megyében működő középiskolákban tanulnak olyan diákok, akik Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből származnak: „H-eh” 3,5% (9 fő), „H-sz” 2,7% (7 fő) és a „H-eb” 1,9% (5 fő). Az intézmények kiválasztásakor szempont volt, hogy mindkét megyéből mind a négy fenntartói csoportból válasszunk egy-egy intézményt, továbbá figyelembe vettük, hogy az azonos fenntartói csoportba tartozó intézményekből közel azonos legyen a visszaérkezett tanulói kérdőívek száma az összehasonlíthatóság miatt. Több kiválasztott intézményben nem éri el a kitöltői létszám a 100 főt, de a nyolc intézmény egy-egy adattáblában kezelt adatai igen, ezért az arányok könnyebb összehasonlíthatóság miatt százalékos adatokat is feltüntettünk.

² Készítettünk kérdőívet az őket tanító német- (43 fő), illetve angoltanároknak (57 fő) is, de jelen tanulmányunkban az ő adataikat nem elemezzük.

³ Az intézmények anonimitásának megőrzése érdekében az intézmények tagozattal, indított képzéseik tartalmával kapcsolatos jellemzőit nem részletezzük tovább.

Az adatok vizsgálatát SPSS programmal végeztük, amely során kétdimenziós kereszttáblát, valamint variancia-analíziseket készítettünk. Új változókat is kialakítottunk, amelyek közül az egyik a tanulók társadalmi háttérét jellemzi. Ezt az anya és apa legmagasabb iskolai végzettsége, illetve a család anyagi helyzete alapján hoztuk létre, és csak azoknak a tanulónak a válaszai szerepelnek benne, akiknek mindhárom eredeti változóban voltak adatai. Ez a teljes adatbázist tekintve 740 főt jelent, akiket egy magas (254 fő), illetve egy alacsony (486 fő) társadalmi státuszú csoportra tudunk bontani. Egy másik, szintén a teljes adatbázisra vonatkozó változóban három csoportba soroltuk a válaszadókat a szerint, hogy csak németet (157 fő), csak angolt (337 fő) vagy mindkét idegen nyelvet (396 fő) tanulják.

4. Eredmények ismertetése

Korábbi szakirodalmi megállapítások szerint a magasabb társadalmi státuszú családok gyermekei inkább gimnáziumi képzésben, míg az alacsonyabb társadalmi státuszúaké inkább szakmát adó intézményekben tanulnak (Andor, 2000; Hegedűs, 2020). Az általunk vizsgált nyolc intézményben azt tapasztaljuk, hogy a tankerületi fenntartású „H-ta” (19 fő; 76,0%) és „Sz-ta” (17 fő; 53,1%) gimnáziumokból a kérdőívet kitöltők társadalmi státusza megegyezik a szakirodalomban leírtakkal. Az egyházi fenntartású „H-eh” (31 fő; 55,4%) és „Sz-eh” (35 fő; 68,6%) intézményben magasabb a mintába bekerült alacsony társadalmi státuszú diákok aránya, aminek az lehet az oka, hogy itt nemcsak gimnáziumi, hanem szakgimnáziumi képzésben tanulók is részt vettek az adatfelvételben. A „H-sz” és az „SZ-sz” intézményt szakképzési centrum működteti, tőlük szakgimnáziumi képzésben résztvevők töltötték ki a kérdőívünket, de különbséget tapasztalunk náluk a tanulói összetételt illetően, mert míg az előbbiben 38 fő (49,4%) az alacsony társadalmi státuszú válaszadók aránya, addig az utóbbiban 79 fő (81,4%). A „H-eb” és az „SZ-eb” intézmény egyéb fenntartású gimnázium, az előbbiben a kitöltőknek csak 3 fő (25,0%) magasabb társadalmi státuszú, míg az utóbbiban 23 fő (57,5%). A Hajdú-Bihar megyében működő intézményekből arányaiban több, magasabb társadalmi státuszú diák töltötte ki a kérdőívet, mert Hajdú-Bihar megyében 86 fő (50,6%), míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 74 fő (33,6%) tartozik ide (1. táblázat). A jelenség háttérében több tényező is állhat, például a kitöltők intézményeken belüli véletlenszerű kiválasztása, amelyre a kutatás során nem volt hatásunk; vagy, hogy korábbi kutatásaink szerint a Hajdú-Bihar megyei tanulók szülei iskolázottabbak (Sebestyén, 2023b).

1. táblázat. A kitöltők társadalmi háttér szerinti megoszlása intézményenként (n=390; szign.=0,000; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – Tanulói adatbázis, 2018–2019) (fő; sor%)

Intézmények		Alacsony társadalmi státusz	Magas társadalmi státusz	Összesen (fő)
„H-ta”	Sor%	24,0%	76,0%	25
	Elemszám (fő)	6	19	
„H-eh”	Sor%	55,4%	44,6%	56
	Elemszám (fő)	31	25	
„H-sz”	Sor%	49,4%	50,6%	77
	Elemszám (fő)	38	39	
„H-eb”	Sor%	75,0%	25,0%	12
	Elemszám (fő)	9	3	
„SZ-ta”	Sor%	46,9%	53,1%	32
	Elemszám (fő)	15	17	
„SZ-eh”	Sor%	68,6%	31,4%	51
	Elemszám (fő)	35	16	
„SZ-sz”	Sor%	81,4%	18,6%	97
	Elemszám (fő)	79	18	
„SZ-eb”	Sor%	42,5%	57,5%	40
	Elemszám (fő)	17	23	
Összesen	Sor%	59,0%	41,0%	390

	Elemzés (fő)	230	160	
--	--------------	-----	-----	--

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a kitöltők mi alapján választották az adott intézményt, mi lehet vonzó ezekben a középiskolákban számukra. Korábbi eredményeink a teljes adatbázison (Sebestyén, 2023b) a szakirodalommal összeceangva (például Zolnay, 2018) azt mutatták, hogy az alacsonyabb társadalmi státuszú családok gyermekei számára fontos az intézmény és a lakóhely távolsága, mert anyagilag nem engedhetik meg maguknak, hogy egy jelentősebb távolságra ingázzanak, vagy kollégiumot fizessenek, e miatt a hozzájuk legközelebb eső iskolát választják. A most vizsgált intézmények közül a nagyobb arányú (60% feletti), alacsonyabb társadalmi háttérű kitöltő a „H-eb” (9 fő; 75,0%), az „SZ-eh” (35 fő; 68,6%) és az „SZ-sz” (79 fő; 81,4%) intézményben jelenik meg, de csak az utóbbi kettőnél látunk egyezést a szakirodalommal. A „H-eb” intézményben valószínűleg az alacsony elemszám miatt tapasztalhatunk eltérést. Főleg a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei válaszadókra igaz, hogy a lakóhely közelsége, illetve a mindennapi bejárás megoldhatósága fontos számukra, mert négyből három iskola – „SZ-eh”, „SZ-sz”, „SZ-eb” – tanulóinál ez volt az egyik legfontosabb középiskola-választási szempont. A középiskola-választás másik legfontosabb szempontja az intézményben megvalósuló tehetséggondozás, illetve versenyeztetés volt, mindkét megyében három-három intézményben jelent ez meg: „H-ta” (3,12), „H-eh” (3,19), „H-eb” (3,56), „SZ-ta” (3,47), „SZ-eh” (3,78), „SZ-eb” (3,02). További lényeges szempont a felsőoktatásba való könnyű bejutás volt, ez három Hajdú-Bihar és két Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei intézménynél látható: „H-ta” (4,69), „H-sz” (4,10), „H-eb” (3,18), „SZ-ta” (4,16), „SZ-eb” (3,64). Nyolcból négy iskolával – megyénként két-két – kapcsolatban jelent meg az egyik magasabbra értékelt tényezőként a magas színvonalú oktatás is: „H-ta” (4,93), „H-sz” (4,32), „SZ-ta” (4,39), „SZ-eb” (3,64) (2. táblázat).

2. táblázat. A középiskola-választási szempontok fontossága intézményenként (n=435; *** szign.≤0,001; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – Tanulói adatbázis, 2018–2019) (fő; átlag; soronként a három legmagasabb érték kiemelve)

Intézmények		Ez volt a legközelebbi intézmény a lakóhelyemhez***	A mindennapi bejárás könnyen megoldható***	A kollégiumi lakhatás könnyen megoldható***	Csak ebben az iskolában van a környéken angol tagozat***	Az oktatás magas színvonalú***	Könnnyű bejutni a felsőoktatásba***	Az iskolában megszerezhető szakképzettség keresett a munkaerőpiacon***	Az iskola támogatja az arra rászoruló tanulókat***	Az iskolában fontos tehetséggondozás, versenyeztetés***	Az iskolában fontos a gyengébben teljesítők felzárkóztatása***	Ezt a középiskolát viszonylag könnyű elvégezni***
		„H-ta”	Átlag	1,72	2,37	1,44	1,37	4,93	4,69	2,24	1,90	3,12
	Elemzés (fő)	29	30	27	27	27	29	29	29	26	25	27
„H-eh”	Átlag	1,91	3,26	2,47	1,40	2,89	2,98	3,00	3,06	3,19	2,86	3,29
	Elemzés (fő)	64	65	58	63	62	65	65	63	64	63	62
„H-sz”	Átlag	1,54	2,50	1,89	1,20	4,32	4,10	4,50	1,82	2,60	1,97	1,68
	Elemzés (fő)	102	103	98	98	96	97	101	95	97	97	98
„H-eb”	Átlag	1,95	2,78	2,39	1,28	1,88	3,18	2,47	2,50	3,56	3,17	4,18
	Elemzés (fő)	19	18	18	18	17	17	19	18	18	18	17
„SZ-ta”	Átlag	1,58	2,45	2,31	1,42	4,39	4,16	2,37	2,97	3,47	2,26	2,35
	Elemzés (fő)	33	33	32	31	33	32	30	31	32	31	31
„SZ-eh”	Átlag	4,00	4,49	1,31	1,92	3,56	3,46	2,84	2,98	3,78	2,90	3,14
	Elemzés (fő)	57	57	52	52	50	52	51	50	54	52	56

„SZ-sz”	Átlag	3,31	4,40	2,10	1,37	2,90	3,04	3,85	2,77	3,18	2,77	3,22
	Elemzés (fő)	111	108	105	105	103	99	106	102	99	103	104
„SZ-eb”	Átlag	2,69	3,57	1,70	1,78	3,64	3,64	1,98	2,55	3,02	2,57	2,95
	Elemzés (fő)	42	42	40	41	42	42	41	38	42	42	40
Összesen	Átlag	2,46	3,40	1,96	1,44	3,57	3,58	3,32	2,55	3,14	2,53	2,74
	Elemzés (fő)	457	456	430	435	430	433	442	426	432	431	435

Megvizsgáltuk a válaszadók 9. és 10. év végén kapott érdemjegyeinek átlagait németből, az általuk tanult másik idegen nyelvből – ha volt ilyen –, magyar nyelvből és irodalomból, illetve matematikából. Az adatok szerint a „H-ta” és a „H-eb” intézmény kivételével a többiben a legmagasabb értékeket a 10. osztályos német nyelvi átlagok adják, ami azért meglepő eredmény, mert nem kifejezetten német tagozatos osztályokban töltöttük ki a kérdőíveinket. Ugyanakkor a tantárgyi kedveltséget vizsgáló kutatások szerint (például Chrappán, 2017) a tanulók által egyik legkedveltebb tantárgy az idegen nyelv, így ez állhat a mi eredményeink háttérében is. A legalacsonyabb átlagokat a 10. osztályos matematikánál látjuk a „H-ta” és az „SZ-ta” intézményekben járók kivételével. A matematika általában kevésbé kedvelt tantárgy a tanulók körében, és többnyire alacsonyabb tanulói teljesítményeket is érnek el belőle, mint például az anyanyelvi ismereteken alapuló szövegértésből (Hegedűs, 2020; Hegedűs, Sebestyén, 2023), ami oka lehet a legalacsonyabb átlagoknak a most vizsgált tanulók esetében is. Ugyanakkor a két kivételt jelentő csoportnál lehetséges, hogy egy szakmailag jól felkészült, kedvelt tanár állhat az eredmények háttérében. A vizsgált intézményeknél több, mint 1,00 különbség van a legmagasabb és a legalacsonyabb értékek között, mert az előbbieket 3,63–4,93 közöttiek, míg az utóbbiak 2,56–4,62 közöttiek. A két megye intézményeit fenntartónként összehasonlítva többségében jobb eredményeket mutat a Hajdú-Bihar megyei tankerületi („H-ta”) és a szakképzési centrumi („H-sz”), valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei egyházi („SZ-eh”) és az egyéb fenntartású („SZ-eb”) középiskola. A szakképzési centrumi intézményekben a kitöltők tanulmányi teljesítménye egy kivétellel nem éri el a 4,00-es átlagot, míg a gimnáziumi képzésben résztvevőké jellemzően 4,00 fölötti (3. táblázat).

3. táblázat. A válaszadók 9. és 10. osztály végén kapott érdemjegyeinek átlaga intézményenként (n=414; szign.=0,000; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – Tanulói adatbázis, 2018–2019) (fő; átlag)⁴

Intézmények		Német		Másik id. nyelv		Magyar irodalom		Magyar nyelvtan		Matematika	
		9. oszt. t.	10. oszt. t.	9. oszt. t.	10. oszt. t.	9. oszt. t.	10. oszt. t.	9. oszt. t.	10. oszt. t.	9. oszt. t.	10. oszt. t.
„H-ta”	Átlag	4,83	4,75	4,93	4,93	4,82	4,68	<u>4,6</u> <u>2</u>	4,89	4,89	4,68
	Elemzés (fő)	29	28	28	28	28	28	26	27	27	28
„H-eh”	Átlag	3,93	4,33	4,22	4,12	3,39	3,58	4,20	4,09	4,00	<u>3,19</u>
	Elemzés (fő)	27	60	65	65	61	26	61	65	65	62
„H-sz”	Átlag	3,98	4,21	3,81	3,80	3,50	3,80	3,95	3,81	3,70	<u>3,35</u>
	Elemzés (fő)	49	61	101	100	101	41	58	85	90	91

⁴ A 3. táblázatban soronként félkövér, aláhúzott jelölést használtunk a legmagasabb, míg dőlt, aláhúzottat a legalacsonyabb átlagok kiemelésére.

„H-eb”	Átlag	3,89	4,47	<u>4,6</u> 3	4,56	3,3 3	3,72	4,3 8	4,3 9	4,39	<u>2,56</u>
	Elemszám (fő)	18	19	19	18	18	18	16	18	18	18
„SZ-ta”	Átlag	4,5 3	<u>4,6</u> 9	4,6 3	4,68	<u>4,2</u> 1	4,58	4,6 8	4,5 6	4,29	4,39
	Elemszám (fő)	32	32	32	31	33	19	19	18	21	18
„SZ-eh”	Átlag	4,2 0	<u>4,4</u> 3	4,2 2	4,14	3,3 7	4,07	4,2 5	4,0 6	4,04	<u>3,35</u>
	Elemszám (fő)	46	53	50	51	49	45	51	52	51	51
„SZ-sz”	Átlag	3,2 5	<u>3,6</u> 3	3,5 6	3,43	2,9 4	3,15	3,5 2	3,6 1	3,50	<u>2,97</u>
	Elemszám (fő)	40	60	109	114	109	40	58	108	107	106
„SZ-eb”	Átlag	4,2 7	<u>4,6</u> 3	4,4 3	4,18	3,5 9	4,23	4,5 0	4,3 3	4,15	<u>3,65</u>
	Elemszám (fő)	41	41	40	40	41	40	42	40	40	40
Összesen	Átlag	4,0 9	<u>4,3</u> 2	4,0 7	3,99	3,4 7	3,94	4,1 5	4,0 1	3,91	<u>3,36</u>
	Elemszám (fő)	282	354	444	447	440	257	331	413	419	414

A vizsgált intézményekben kíváncsiak voltunk arra, hogy kifejezetten a nyelvtanulással kapcsolatban milyen jövőtervek vannak a kitöltőknek. A csak németet vagy németet is tanulók válaszai a 4. táblázatban láthatók intézményenként. A németet tanulók legfőbb célja a középfokú nyelvvizsga megszerzése, mert három-három intézménynél jelenik meg ennek letétele: „H-ta” (4,32), „H-eh” (2,58), „H-sz” (4,04), „SZ-ta” (3,79), „SZ-eh” (3,05), „SZ-eb” (3,50). A legalacsonyabb átlagokat tekintve három Hajdú-Bihar megyei középiskolánál a középszintű érettségihez kapcsolódó átlag tartozik ide: „H-ta” (1,52), „H-sz” (3,06), „H-eb” (1,44). Hasonló a helyzet a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei intézményeknél, de itt az emelt szintű érettségi jelenik meg legalacsonyabb átlaggal három középiskolánál: „SZ-ta” (2,24), „SZ-eh” (1,44), „SZ-sz” (1,50). Ezek az eredmények véleményünk szerint nem az intézmények képzéstípusával vagy fenntartójával függenek össze, hanem inkább a német nyelvtudás praktikusságával. Vagyis a tanulók úgy gondolhatják, hogy szükséges a német nyelvtudás, mert az elemzett változók között megjelenik a magyarországi, valamint a külföldi munkával kapcsolatos hasznosíthatóság, illetve a középfokú nyelvvizsgával a felsőoktatási felvételihez megszerezhető plusz pontok, de nem ebből a nyelvből szeretnék érettségizni.

4. táblázat. A németet (is) tanulók nyelvtanulással kapcsolatos motivációja, jövőtervei (n=281; *** szign.≤0,001; ** 0,001<szign.≤0,010; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – Tanulói adatbázis, 2018–2019) (fő; átlag)⁵

Intézmények		Hasznos magyarországi munkában***	Német nyelvterületen élni, dolgozni**	Középfokú nyelvvizsga***	Felsőfokú nyelvvizsga***	Középszintű érettségi***	Emelt szintű érettségi***
„H-ta”	Átlag	3,43	2,54	<u>4,32</u>	2,63	<u>1,52</u>	2,21
	Elemszám (fő)	28	28	28	27	25	28
„H-eh”	Átlag	2,40	2,04	<u>2,58</u>	<u>1,40</u>	1,88	1,60
	Elemszám (fő)	25	26	24	25	25	25
„H-sz”	Átlag	3,55	3,14	<u>4,04</u>	3,64	<u>3,06</u>	3,29
	Elemszám (fő)	53	51	49	50	51	52
„H-eb”	Átlag	<u>2,32</u>	1,89	2,16	1,68	<u>1,44</u>	1,42
	Elemszám (fő)	19	18	19	19	16	19
„SZ-ta”	Átlag	3,13	2,42	<u>3,79</u>	2,81	3,27	<u>2,24</u>
	Elemszám (fő)	32	33	33	31	33	33
„SZ-eh”	Átlag	2,78	2,14	<u>3,05</u>	1,66	1,74	<u>1,44</u>
	Elemszám (fő)	41	42	41	41	39	39
„SZ-sz”	Átlag	2,45	2,33	3,24	1,57	<u>3,62</u>	<u>1,50</u>
	Elemszám (fő)	38	39	37	37	34	36
„SZ-eb”	Átlag	3,13	2,50	<u>3,50</u>	<u>1,89</u>	2,59	1,95
	Elemszám (fő)	40	40	38	37	39	37
Összesen	Átlag	2,97	2,45	<u>3,44</u>	2,26	2,53	<u>2,07</u>
	Elemszám (fő)	276	277	269	267	262	269

Az 5. táblázatban az angol nyelvvel kapcsolatos nyelvtanulási motivációk, jövőtervek láthatók. A változók közül a némettel ellentétben az angolnál hiányzik a célnyelvterületi hasznosíthatóság, viszont megjelenik az angol nyelv mindennapi életben vett nélkülözhetetlensége. Ez utóbbi két kivétellel a kitöltők által a legmagasabbra értékelt, míg szintén két kivétellel a legalacsonyabb átlagok az emelt szintű érettségénél láthatók. Az angol nyelvvel kapcsolatos értékek jellemzően magasabbak minden intézményben, mint a németre vonatkozók. Véleményünk szerint a válaszadók nyelvtanulással összefüggő jövőterveiben is a praktikusság jelenik meg, és nem az intézmények fenntartói vagy képzéstípusbeli profilja. Középszintű érettségit és középfokú nyelvvizsgát terveznek a jövőben szerezni, valamint a mindennapokban, illetve a magyarországi munkavállalás során jól hasznosíthatónak találják az angol nyelv ismeretét.

5. táblázat. Az angolt (is) tanulók nyelvtanulással kapcsolatos motivációja, jövőtervei (n=349; *** szign.≤0,001; ** 0,001<szign.≤0,010; * 0,010<szign.≤0,050; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – Tanulói adatbázis, 2018–2019) (fő; átlag)⁶

⁵ A 4. táblázatban soronként félkövér, aláhúzott jelölést használtunk a legmagasabb, míg dőlt, aláhúzottat a legalacsonyabb átlagok kiemelésére

⁶ Az 5. táblázatban soronként félkövér, aláhúzott jelölést használtunk a legmagasabb, míg dőlt, aláhúzottat a legalacsonyabb átlagok kiemelésére

Intézmények		Hasznos magyarországi munkában*	Középfokú nyelvvizsga**	Felsőfokú nyelvvizsga***	Középszintű érettségi***	Emelt szintű érettségi***	Mindennapi életben elengedhetetlen*
„H-ta”	Átlag	4,45	3,56	4,77	2,33	4,23	4,86
	Elemszám (fő)	29	27	30	27	30	29
„H-eh”	Átlag	3,82	4,23	3,22	4,07	2,98	4,41
	Elemszám (fő)	55	52	55	54	53	56
„H-sz”	Átlag	4,07	4,33	3,24	3,64	2,83	4,34
	Elemszám (fő)	57	55	58	56	54	59
„H-eb”	Átlag	3,76	3,71	2,00	3,47	1,94	3,94
	Elemszám (fő)	17	17	17	17	17	16
„SZ-ta”	Átlag	4,03	4,27	3,50	3,07	2,97	4,10
	Elemszám (fő)	31	26	30	29	30	29
„SZ-eh”	Átlag	4,29	4,43	3,04	4,08	2,38	4,48
	Elemszám (fő)	52	53	48	49	50	48
„SZ-sz”	Átlag	3,68	3,76	2,35	3,68	2,12	4,07
	Elemszám (fő)	66	70	68	71	65	72
„SZ-eb”	Átlag	4,15	4,40	3,18	4,17	3,20	4,25
	Elemszám (fő)	40	40	40	41	41	40
Összesen	Átlag	4,01	4,12	3,12	3,68	2,79	4,31
	Elemszám (fő)	347	340	346	344	340	349

5. Összegzés

A szakirodalomban ritkán jelenik meg egy-egy oktatási intézmény különálló vizsgálata, de mégis érdemes lenne ilyen vizsgálatokat is végezni bizonyos jelenségek háttérében húzódó okok jobb megértése miatt. Jelen tanulmányban Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből összesen nyolc intézmény egyéni profilját igyekeztünk megalkotni a tanulók válaszai alapján az intézményválasztással, a tanulmányi eredményekkel, valamint a nyelvtanulással összefüggő jövőterveikkel kapcsolatban. A vizsgálat korlátjának tekinthető, hogy nem minden, adott intézményben tanuló diák vett benne részt, és a középiskolák kiválasztása is véletlenszerűen történt.

Az első hipotézisünk szerint a két megyében az azonos fenntartású intézmények között nincs különbség a tanulók családi háttérében. Az erre vonatkozó eredmények közül fontos megemlíteni, hogy többségében a tanulók társadalmi háttérében és az intézményválasztás összefüggései igazolták a korábbi szakirodalmat (Andor, 2000; Hegedűs, 2020; Heisig et al., 2020), mert a jobb társadalmi háttérű diákok inkább gimnáziumban tanulnak. A „H-eh” és az „SZ-eh” középiskolákban ettől különböznek az eredmények, ami mögött az állhat, hogy kétféle képzéstípusból is kerültek be válaszadók innen a mintába. A „H-eb” intézményben az alacsony elemszám okozhatja a szakirodalomtól való eltérést, és részben ez az oka annak, hogy az első hipotézisünk nem igazolódott. A másik ok az, hogy az azonos fenntartású intézmények között néhány esetben jelentős aránykülönbség van a magas és az alacsony társadalmi státuszú válaszadók között.

A második hipotézisünk szerint a vizsgált intézmények között különbség tapasztalható a diákok tanulmányi eredményét és idegen nyelvekre vonatkozó jövőterveit illetően, a harmadik hipotézisben pedig azt feltételeztük, hogy azonos fenntartói csoporthoz tartozó intézmények adatai hasonló tanulói teljesítménnyel és idegen nyelvre vonatkozó jövőtervekkel kapcsolatos mintázatot mutatnak egymással. A szakképzési centrumok által fenntartott „H-sz” és „SZ-sz” szakgimnáziumi képzést nyújtó intézmények tanulmányi eredményei jellemzően alacsonyabbak a többi intézményhez képest,

de ezt az intézményi szelekció is befolyásolja. A gimnáziumi képzésben résztvevők adatai általában közelebb állnak egymáshoz, mint a szakgimnáziumiaké, ezért úgy gondoljuk, hogy inkább a képzéstípus az oka a kiválasztott intézményekben a tanulók teljesítményének és kevésbé a fenntartó. A vizsgált középiskolákban az idegen nyelvekkel kapcsolatos jövőterveket kevésbé az intézmények profilja vagy a képzéstípus határozza meg, hanem inkább a praktikus szempontok, az érettségi, illetve nyelvvizsga letétele, valamint a mindennapokban, a jövőbeli munkában – legyen az magyarországi vagy célnyelvterületi – való hasznosíthatóság. E miatt a második hipotézisünk csak részben, a harmadik hipotézisünk pedig egyáltalán nem igazolódott.

Bibliográfia

- Andor M. (2000): A nyelvtudás szociális háttere. In: *Educatio*, 9(4), 717–728.
- Chrappán M. (2017): A természettudományi tantárgyak helyzete és elfogadottsága a közoktatásban. In: *Magyar Tudomány*, 178(11), 1352–1368. DOI: 10.1556/2065.178.2017.11.3
- Dusa Á. R. (2015): A nemzetközi hallgatói mobilitás értelmezése eredményességi szempontból. In: Puztai G., Kovács K. (szerk.): *Ki eredményes a felsőoktatásban?* Nagyvárad, Partium, PPS, Budapest, ÚMK, 25–41.
- Dusa Á. R. (2020): *Hallgatók nemzetközi mobilitása a XXI. század elején*. Debrecen, Debreceni Egyetem.
- Elder, T., Jepsen, C. (2014): Are catholic primary schools more effective than public primary schools? In: *Journal of Urban Economics*, 80(1), 28–38. DOI: 10.1016/j.jue.2013.10.001
- Garami E. (2020): A területi környezet egyenlőtlenségei. In: Puztai G. (szerk.): *Nevelésszociológia*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 348–360.
- Hegedűs R. (2016): A LeaRn index és a tanulói teljesítmény területi összefüggése. In: *Educatio*, 25(2), 268–277.
- Hegedűs R. (2017): Magyar hátrányos helyzetű középiskolások tanulmányi teljesítménye és iskoláik jellemzői. In: *PedActa*, 7(1), 69–80.
- Hegedűs R. (2020): *Kompetenciák – hátrányok – térségek. Avagy honnan s hogyan jutnak el a hátrányos helyzetűek a felsőoktatásba?* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Hegedűs R. (2023): Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók számának területi és statisztikai elemzése. In: *Educatio*, 32(2), 228–246. DOI: 10.1556/2063.32.2023.2.4
- Hegedűs, R., Sebestyén, K. (2019): Eine Fallstudie über die regionalen Unterschiede der ungarischen Schülerleistungen. In: *Glottodidactica*, 46(2), 55–74. DOI: 10.14746/gl.2019.46.2.04
- Hegedűs, R. – Sebestyén, K. (2023): Focus on 10th grade students with learning problems. What influences their achievements? In: *Hungarian Educational Research Journal*, 13(3), 385–404. DOI: 10.1556/063.2022.00168
- Heisig, J. P., Elbers, B., Solga, H. (2020): Cross-national differences in social background effects on educational attainment and achievement: absolute vs. relative inequalities and the role of education systems. In: *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 50(2), 165–184. DOI: 10.1080/03057925.2019.1677455
- Hermann Z., Varga J. (2016): Állami, önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák: részarányok, tanulói összetétel és tanulói teljesítmények. In: Kolosi T., Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*. Budapest, TÁRKI, 311–333.
- Imre A. (2004): Az alapítványi iskolák jellemzői a statisztikai adatok tükrében. In: *Educatio*, 13(1), 11–26.
- Óhidy A. (2016): *A halmozottan hátrányos helyzetből a diplomáig. Tíz roma és cigány nő története a magyar oktatási rendszerben*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék.

Pusztai G. (2009): *A társadalmi tőke és az iskolai pályafutás*. Budapest, Új Mandátum.

Pusztai G., Kovács K., Hegedűs R. (2019): Lemorzsolódók tegnap, ma és holnap. In: *Educatio*, 28(4), 737–754. DOI: 10.1556/2063.28.2019.4.6

Sebestyén K. (2022): Kik és hol tanulnak középfokon idegen nyelvet? In: *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 10(2), 21–34. DOI: 10.21549/NTNY.37.2022.2.2

Sebestyén K. (2023a): 11. évfolyamosok nyelvtanulásának és ezzel kapcsolatos jövőterveinek vizsgálata Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. In: *Educatio*, 32(2), 318–329. DOI: 10.1556/2063.32.2023.2.10

Sebestyén K. (2023b): *Kik és miért tanulnak németet az érettségit adó képzésekben?* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

Veroszta Zs. (2010): A munkaerő-piaci sikeresség dimenziói frissdiplomások körében. In: Garai O., Horváth T., Kiss L., Szép L., Veroszta Zs. (szerk.): *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 11–36.

Zolnay, J. (2018): Commuting to segregation. The role of pupil commuting in a Hungarian city: between school segregation and inequality. In: *Szociológiai Szemle*, 28(4), 133–151. DOI: 10.51624/SzocSzemle.2018.4.6

Szerző

Sebestyén Krisztina, Gál Ferenc Egyetem, Szarvas (Magyarország). E-mail: kriszti.se@gmail.com

Köszönetnyilvánítás

A kutatómunkát a Nyíregyházi Egyetem Tudományos Tanácsa támogatta.